

МІЖНАРОДНИЙ ТЕРОРИЗМ ЯК МІЖНАРОДНИЙ ЗЛОЧИН INTERNATIONAL TERRORISM AS AN INTERNATIONAL CRIME

Марков К.А., д.і.н, професор,
професор кафедри європейського та міжнародного права
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

Беляєва С.О., студентка II курсу магістратури
юридичного факультету
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

Стаття присвячена вивченню міжнародного тероризму як явища міжнародної злочинності. Визначено основні підходи до його визначення. Тероризм – це акти насильства, скоєні окремими особами, організаціями або урядовими організаціями, спрямовані на усунення небажаних державних і політичних діячів і дестабілізацію державного правопорядку з метою досягнення певних політичних результатів. З'ясовано, що дослідники права не дійшли спільного висновку стосовно дефініції міжнародного тероризму. Також розглянуто складові даного явища як злочину, а саме: об'єкт – міжнародний мир і безпека; об'єктивна сторона – заподіяння матеріальної, моральної і політичної шкоди; суб'єкт – окремі особи, групи осіб, а також держави; суб'єктивна сторона – прямиї умисел і чітко встановлена мета. З'ясовано характерні риси сучасного тероризму, серед яких вчені виділяють високу технічну оснащеність з відповідним рівнем організації та підготовки, наявність значних фінансових коштів, а також розмивання меж між міжнародним і внутрішнім тероризмом. Визначено мету міжнародного тероризму – дезорганізацію державного управління, нанесення економічного і політичного збитку, що повинні спонукати уряд до зміни політики. Серед цілей міжнародного тероризму вчені виділяють внутрішньополітичні та зовнішньополітичні. Визначено, що існують такі причини тероризму: зниження життєвого рівня населення, збільшення рівня безробіття, економічна криза, зростання цін, інфляція тощо. Проаналізовано способи протидії міжнародному тероризму. Ефективна боротьба з ним можлива тільки спільними зусиллями у разі консенсусу всіх членів міжнародного співтовариства. Досліджено, що правовими засадами протидії тероризму є міжнародно-правові акти та національне законодавство України, а боротьба з ним є важливою складовою частиною національної та міжнародної безпеки.

Ключові слова: міжнародний тероризм, національна безпека, міжнародний злочин, терористичні дії, боротьба з міжнародним тероризмом.

This article focuses on the study of international terrorism as a phenomenon of international crime. The main approaches to its definition were identified, including terrorism – acts of violence committed by individuals, organizations or governmental organizations aimed at eliminating undesirable statesmen and politicians and destabilizing the rule of law in order to achieve certain political results. It has been found that legal researchers have not reached a consensus on the definition of international terrorism. The components of this phenomenon as a crime were also considered, namely the object – international peace and security; objective side – causing material, moral and political damage; subject – individuals, groups of persons, as well as states; the subjective side is direct intent and a clear goal. The characteristic features of modern terrorism have been clarified, among which are high technical equipment with the appropriate level of organization and training, the availability of significant financial resources, as well as the blurring of the boundaries between international and domestic terrorism. The purpose of international terrorism has been identified, namely the disorganization of public administration, the infliction of economic and political damage, which should motivate the government to change policy; among the goals of international terrorism are domestic and foreign policy. The causes of terrorism were outlined: lower living standards, rising unemployment, economic crisis, rising prices, inflation and others. Ways to counter international terrorism are analyzed; effective fight against it is possible only by joint efforts, seeking consensus of all members of the international community. It is studied that the legal basis for countering terrorism is international legal acts and national legislation of Ukraine, and the fight against it is an important component of national and international security.

Key words: international terrorism, national security, international crime, terrorist actions, fight against international terrorism.

Таке явище, як міжнародний тероризм, виникло і поширилось у другій половині ХХ ст. Міжнародний тероризм був визнаний країнами найгострішою проблемою сучасності, ставши перешкодою для функціонування міжнародної безпеки, загрозю для світового порядку, стабільності та демократії.

Актуальність даного питання полягає в тому, що зазначена проблема може стосуватися будь-кого, адже, на жаль, кожен може стати жертвою терористичного акту сьогодні і в майбутньому.

Визначення міжнародного тероризму прагнули сформулювати вітчизняні та зарубіжні вчені. Варто звернути увагу на роботи такого визнаного фахівця в галузі міжнародного кримінального права, як Л.А. Моджорян, який визначає: «Тероризм – це акти насильства, скоєні окремими особами, організаціями або урядовими організаціями, спрямовані на усунення небажаних державних і політичних діячів і дестабілізацію державного правопорядку з метою досягнення певних політичних результатів». Проте слід зауважити, що в цьому визначенні не відображений елемент залякування, невід'ємний від тероризму, і різноманітність форм прояву тероризму. Попри це, питання єдиного закріпленого визначення такого непростого явища, як міжнародний тероризм, залишається відкритим. Однак існує чимало вдалих дефініцій міжнародного тероризму, які розкривають його з різних боків.

Деякі дослідники пропонують визначити тероризм як явище, що розглядається сучасною наукою в трьох аспектах – злочинні діяння, терористичні структури, терористичні доктрини. Але все ж найважливішим у цій тріаді є поняття тероризму як злочинних діянь, бо з цього витікає визначення міжнародного тероризму. Від цього залежить те, які саме групи і доктрини потрібно визнати терористичними.

Міжнародний тероризм як злочин складається з певних складників. Першим складником є об'єкт. Кримінальне право виділяє загальний і безпосередній об'єкти злочину. Резолюція № 1373 Ради Безпеки ООН визначила, що для міжнародного тероризму загальним об'єктом злочинного посягання є міжнародний мир і безпека.

Що стосується безпосередніх об'єктів злочину, то тероризм загрожує конкретним міжнародним відносинам, врегульованим міжнародними угодами, – нормальному функціонуванню дипломатичних відносин, безпеці наземного, морського і повітряного сполучення, а також завдає шкоди життю та здоров'ю людей, їх майну, правам і законним інтересам.

Наступна складова частина – суб'єкт злочину. У 1973 р. у доповіді Спеціального комітету з міжнародного тероризму ООН суб'єктами міжнародного тероризму були названі окремі особи, групи осіб, а також держави. Загалом усі дійсні конвенції і проекти визначають суб'єктом тероризму фізичну особу або групу осіб.

Об'єктивна сторона злочинів міжнародного тероризму полягає в тому, що це явище завдає матеріальної, моральної і політичної шкоди. Однією з ознак міжнародного тероризму є шкода, завдана саме міждержавним відносинам. Для нього важливе значення має така складова частина об'єктивної сторони, як спосіб вчинення злочину. Суттєвим елементом об'єктивної сторони є суспільно небезпечні наслідки, які можуть бути набагато серйозніші, ніж безпосередній збиток, заподіяний терористами. Тероризм пов'язаний з масовими людськими жертвами, величезною матеріальною і моральною шкодою, руйнуваннями духовних і культурних цінностей.

Що стосується суб'єктивної сторони, то злочини міжнародного тероризму здебільшого відбуваються з прямим умислом і чітко встановленою метою. Усвідомлення суб'єктом злочину соціального сенсу вчиненого, умисні дії завжди розраховані на максимальне суспільне обговорення і на значні наслідки. Факультативними елементами суб'єктивної сторони є мета і мотив злочину.

Серед характерних рис сучасного тероризму можна виділити високу технічну оснащеність з відповідним рівнем організації та підготовки, наявність значних фінансів, а також розмивання меж між міжнародним і внутрішнім тероризмом [1]. Закон України «Про боротьбу з тероризмом» від 20 березня 2003 р. трактує тероризм як суспільно небезпечну діяльність, яка полягає в свідомому і цілеспрямованому застосуванні насильства шляхом захоплення заручників, підпалів, убивств, торгур, залякування населення і органів влади або здійснення інших посягань на життя або здоров'я ні в чому не винних людей або загрози здійснення злочинних дій з метою досягнення злочинної мети [2].

Метою міжнародного тероризму можна вважати дезорганізацію державного управління та нанесення економічного і політичного збитку, що повинні спонукати уряд до зміни політики. Цілі міжнародного тероризму можна поділити на внутрішньополітичні та зовнішньополітичні.

До перших цілей належать такі: зміна суспільного устрою країни та політичного режиму; дискредитація влади і віри населення в її спроможність відстоювати його законні права; порушення внутрішньополітичного становища країни; послаблення діяльності органів державного управління та партій, що відстоюють різні політичні погляди; підбурювання влади держави до вчинення певних дій, які можуть викликати недовіру населення до неї, збільшивши авторитет терористичних організацій.

До зовнішньополітичних цілей варто віднести такі: погіршення відносин між державами та послаблення зв'язків між ними; перешкоджання міжнародним заходам, які стосуються вирішення міжнародних або внутрішніх конфліктів; створення неналежної обстановки для діяльності населення певної країни та її установ за кордоном цієї країни; осуд, протест стосовно певних дій всередині країни та за її межами; висвітлення певної держави як першоджерела міжнародного тероризму перед світовою спільнотою.

Здійснення терористичних дій не є чимось безпричинним. Тероризм має глибоке підґрунтя, що базується як на умовах соціального буття людей, так і на економічному і політичному становищі держави. Серед причин тероризму можна виділити:

- 1) зниження життєвого рівня населення, що викликає заздрість, ненависть, злість;
- 2) збільшення рівня безробіття;
- 3) економічну кризу, зростання цін, інфляцію;
- 4) розповсюдження зброї серед населення, що пов'язане з участю в реальних бойових діях, працю у структурах, що має вільний доступ до неї;
- 5) внутрішньодержавні конфлікти;
- 6) розпалення національної ворожнечі певними групами людей;
- 7) зіткнення інтересів декількох держав;

8) поширення засобами масової інформації ідей щодо насильства, нерівності.

Переломним моментом у розумінні тероризму стала подія на початку XXI століття. Масштабна терористична атака 11 вересня 2001 року в США змінила світовий порядок та дала зрозуміти, що світ став небезпечним, непередбачуваним. Її учасником стала терористична організація «Аль-Каїда», метою якої є створення мусульманської держави в усьому світі [3].

Що стосується способів боротьби з міжнародним тероризмом, то в даний час визнано, що поодинокі досягати успіху нікому не вдасться. Ефективна боротьба можлива тільки спільними зусиллями за умови консенсусу всіх членів міжнародного співтовариства.

Перша спроба правового регулювання тероризму була здійснена у 1937 році Лігою Націй. Була відкрита до підписання Конвенція про попередження і припинення тероризму, яка так і не була ратифікована державами-учасниками. У 1953 році Комісією міжнародного права був підготовлений Кодекс злочинів проти миру і безпеки людства, який не був ухвалений Генеральною Асамблеєю. Згодом вчинялось ще декілька невдалих спроб досягти консенсусу [4].

Сьогодні ж правові засади боротьби і протидії тероризму можна поділити на два відповідних рівня:

- 1) міжнародно-правові акти;
- 2) національне законодавство України.

З розвитком сучасного міжнародного права з'явилась низка міжнародних конвенцій як універсального, так регіонального характеру, які засвідчують співробітництво держав щодо боротьби з міжнародним тероризмом. До них можна віднести такі документи: Женевську Конвенцію з протидії тероризму (1937 р.), Вашингтонську Конвенцію про запобігання і покарання актів тероризму (1971 р.), Європейську Конвенцію про боротьбу із тероризмом (1977 р.), Конвенцію про боротьбу з незаконним захопленням повітряних суден, Конвенцію про боротьбу з незаконними актами, спрямованими проти безпеки цивільної авіації, Конвенцію про боротьбу з фінансуванням тероризму, Конвенцію Ради Європи про запобігання тероризму тощо. 8 вересня 2006 року Генеральна Асамблея ООН прийняла Глобальну контртерористичну стратегію.

Попри те, що акти міжнародного тероризму розглядаються як загроза міжнародному миру і безпеці, вони, як правило, не підпадають під категорію основних міжнародних злочинів (зокрема, таких, як геноцид, військові злочини). Саме тому терористичні злочини не належать до юрисдикції жодного міжнародного суду чи трибуналу. Вони підпадають під розгляд національною системою кримінального правосуддя.

Якщо звернутись до українського законодавства, що регулює суспільні відносини у сфері боротьби з тероризмом, то основними є такі закони: Закон України «Про боротьбу з тероризмом» [2] та Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» [5].

Перший регулює такі організаційно-правові засади:

- визначення понятійного апарату під час здійснення боротьби з тероризмом;
- виділення режимів, правових підстав проведення антитерористичної діяльності;
- забезпечення дотримання прав і законних інтересів громадян в період проведення антитерористичної діяльності.

Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» був розроблений і прийнятий на основі Міжнародної Конвенції про фінансування тероризму 2000 року. Він визначає проведення таких антитерористичних заходів:

– порядку застосування фінансового моніторингу щодо суб'єктів підприємницької діяльності;
 – правових підстав обов'язкового внутрішнього фінансового моніторингу та підстав припинення фінансових операцій;
 – основ міжнародного співробітництва в галузі боротьби з тероризмом і розповсюдженням зброї масового ураження [6].

Попри досить вагому роботу ООН, Європейського Союзу, окремих держав зі створення міжнародно-правової і внутрішньодержавної бази у боротьбі з тероризмом, він не тільки не послаблює своїх позицій, а й розширює свій вплив.

Державам слід усвідомити, що боротьба з тероризмом є важливою складовою частиною національної та міжнародної безпеки, що має важливе значення в контексті загального розвитку країн та реалізації їхніх національних інтересів.

Найпотужнішим інструментом боротьби з цим злочином є, безумовно, міжнародне право, а почастищення актів міжнародного тероризму ставить перед наукою міжнародного права і практикою міждержавних відносин питання про вироблення ефективних правових засобів для боротьби з ним. Для ефективності таких засобів необхідним є як мінімум єдиний міжнародно-правовий понятійний апарат, а саме: організація на міжнародному рівні скоординованої роботи щодо визначення загального поняття «тероризм» і комплексу причин, що його породжують, для вирішення цього явища серед кримінальних діянь, які мають схожі ознаки; розробка базових принципів боротьби з тероризмом на міжнародному рівні; розробка дієвого міжнародного акту щодо боротьби з тероризмом; проведення міжнародних антитерористичних операцій із закріпленням обов'язковості санкції Ради Безпеки ООН на здійснення і контроль за їх проведенням [7].

ЛІТЕРАТУРА

1. Шкурат І.В. Глобальний тероризм: методичні підходи до вивчення. *Державне управління: теорія і практика*. 2005. № 2. URL: <http://academy.gov.ua/ej/ej2/txts/pol-prav/05sivmpv.pdf>.
2. Про боротьбу з тероризмом : Закон України від 20.03.2003 р. № 638-IV / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/638-15#Text> (дата звернення: 14.10.21).
3. Біленчук П.Д., Кофанов А.В., Кобилянський О.Л. Міжнародний тероризм: консолідований аналіз забезпечення безпеки : навчальний посібник. Київ : ННІПС КНУВС, 2009. 72 с.
4. Громівчук І.М. Міжнародно-правове визначення тероризму як основа для ефективної боротьби з ним. *Науковий вісник Інституту міжнародних відносин НАУ. Серія «Економіка, право, політологія, туризм»*. 2011. № 2 (4), С. 108–112.
5. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення : Закон України від 06.12.2019 р. № 361-IX / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text> (дата звернення: 16.10.21).
6. Чорний Г.О. Міжнародно-правові аспекти боротьби з тероризмом. *Актуальні проблеми судового права* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. пам'яті проф. І.Є. Марочкіна (Харків, 30 жовт. 2015 р.). Харків : Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2015. С. 108–111.
7. Куликов А.С. Глобальный терроризм и некоторые проблемы борьбы с ним. *Право и безопасность*. Август 2002. № 2–3 (3–4). URL: https://dpr.ru/pravo/pravo_3_8.htm.